

Yttrande av Sveriges Kvinnolobby över betänkandet *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten (SOU 2016:60)*

Sammanfattning

Sexualbrott och mäns våld mot kvinnor är en prioriterad fråga för den feministiska regeringen. När sexualbrottskommittén tillsattes var ambitionerna höga. Betänkandet *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten (SOU 2016:60)* innehåller flera behövliga reformer, men erbjuder inte de genomgripande reformer som så väl behövs.

Sveriges Kvinnolobby tillstyrker förslaget om en samtyckeslagstiftning och kriminaliseringen av oaktsamhet vid sexualbrott. En sexualbrottslagstiftning som bygger på ömsesidig frivillighet borde vara en självklarhet för ett samhälle som eftersträvar jämställdhet mellan kvinnor och män. Lika självklart borde det vara att ett brott har begåtts oavsett om förövaren hade uppsåt eller inte. Oaktsamhetsbrotten är också de enda åtgärderna i utredningen som har möjlighet att generera fler fällande domar och är därför dess viktigaste förslag.

Däremot motsätter sig Sveriges Kvinnolobby förslaget om att ersätta brottsrubriceringen *våldtäkt* med *sexuellt övergrepp*. Eftersom våld inte är ett brottsrequisit menar utredningen att *våldtäkt* är ett olämpligt ord. Vi vill hävda motsatsen. Våldtäkt innebär alltid en form av våld, dock inte alltid fysiskt. Att våldtäkt ska ses som en *våldshandling* och en form av *mäns våld mot kvinnor* är en viktig juridisk och politisk utgångspunkt. Begreppet *sexuellt övergrepp* används i vardagligt tal för att trivialisera våldtäkter. Sveriges Kvinnolobby anser att den nya brottsrubriceringen skulle innebära att man går förövaren till mötes och signalera att brottet inte längre ses som lika allvarligt. Det finns inga belägg för att en ändrad brottsrubricering skulle leda till fler anmälningar eller till att synen på våldtäkt skulle förändras i rätt riktning.

Att byta namn på brott är att lägga tid och kraft på fel åtgärder. För att åstadkomma fler anmälningar krävs bättre kunskap om vad en våldtäkt är, hur man anmäler och framförallt fler fällande domar så att den som utsatts känner att det är möjligt att anmälan kan leda till påföljd. Det säkraste sättet att visa att våldtäkt är ett allvarligt brott är att höja minimistrafvet så att de som döms får längre straff.

Att det finns en tydlig och väl fungerande lagstiftning som också implementeras är en förutsättning för att arbetet mot mäns våld mot kvinnor ska fungera. Men om regeringen menar allvar med

prioritera dessa frågor krävs också förbyggande arbete så som att förbättra sexualundervisningen och minska spridningen av pornografi. Idag är pornografin grövre och mer tillgänglig än någonsin. Om unga pojkar dagligen tittar på filmer som erotiserar övergrepp på kvinnor och barn kommer vi aldrig att lyckas minska sexualbrotten hur bra lagstiftning vi än har. Vidare krävs att hela rättsväsendet utbildas och har kunskap om mäns våld mot kvinnor och den praxis som utvecklas noga bevakas så att den är enhetlig med lagstiftningens intentioner.

5.4 Behåll brottsrubriceringarna våldtäkt och sexuellt övergrepp

Utredningen föreslår att brottsrubriceringen *våldtäkt* ska ersättas med *sexuellt övergrepp*. Sveriges Kvinnolobby anser att en sådan förändring skulle försvaga arbetet mot mäns våld mot kvinnor och samhällets syn på brottets allvar. Det finns många anledningar till att behålla våldtäktsbegreppet.

Våld är mer än fysiskt våld

Utredningen vill ta bort ordet våldtäkt för att tydliggöra att brottet inte kräver förekomsten av våld. Deras resonemang utgår från en snäv syn på våld som enbart *fysiskt* våld som inte stämmer överens vedertagna juridiska och politiska våldsdefinitioner. I den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor som presenterades hösten 2016 beskrivs våld enligt följande:

”Strategins tillämpningsområde är därför alla former av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld och hot om våld som riktas mot kvinnor och flickor, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck med skiftande uttryck såsom könsstympning och tvångsäktenskap.” (Skr 2016/17:10 s 114)

Även en jämförelse med andra brott visar att rubriceringar där ordet våld är en del kan innefatta mer än fysiskt våld. Ett tydligt exempel är brottet *våldsamt* motstånd som enligt brottsbalkens (kap 17 § 4) inbegriper såväl handlingar av fysiskt våld som att sätta sig i motvärn på andra sätt.

Begreppet våldtäkt kopplar även samman brottet med det bredare arbetet för att mäns *våld* mot kvinnor ska upphöra, vilket är ett av Sveriges jämställdhetspolitiska mål. Att ersätta ordet våldtäkt med sexuella övergrepp skulle få konsekvenser för hela politikområdet mäns våld mot kvinnor.

Kvinnorörelsen har under många år arbetat för att utvidga våldsbegreppet. Att säga att sexuella övergrepp skall ersätta våldtäkt med argumentationen att tydliggöra att våldtäkt inte alltid innefattar fysiskt våld visar på bristande kunskap och är detsamma som att underkänna arbete som bedrivits under lång tid.

Istället för att ta bort våld ur brottsrubriceringen borde rättsväsendet och politiken konsekvent definiera våld på ett brett sätt. Med en lagstiftning som bygger på ömsesidig frivillighet borde det vara självklart att alla handlingar som inte är frivilliga är våldshandlingar – oavsett om de inbegriper fysiskt våld eller inte.

Ett nytt ord kommer inte förändra förutfattade meningar

Utredningen lyfter att det är problematiskt att allmänhetens uppfattning om vad en våldtäkt är skiljer sig från ordets sanna betydelse (s 189). Resonemanget utgår från att den seglivade myten om att den typiska våldtäkten sker genom överfall lever kvar. Detta trots att forskning visat att våldtäkt kan ske på många olika sätt. Då utredningen saknar referenser i detta stycke undrar Sveriges Kvinnolobby på vilket sätt allmänhetens syn på våldtäkt har kartlagts. Det går inte att ta för givet att synen på våldtäkt inte har förändrats efter de senaste årens intensiva samhällsdebatt och sedan den senaste reformen 2005 då kravet på våld och hot togs bort som rekvisit för våldtäkt. Om det skulle vara så att myten om den stereotypa våldtäkten lever kvar i oförändrad styrka är dock inte ordet våldtäkt att beskylla. Fördomarna om vad en våldtäkt är beror snarare på ojämställdhet och stereotypa föreställningar om kön och sex än på brottsrubriceringen.

Sveriges Kvinnolobby ifrågasätter att ett nytt ord skulle räcka, eller överhuvudtaget bidra till, att förändra dessa föreställningar. Istället för att ändra brottsrubriceringen bör resurser satsas på ökad kunskap om våldsbegreppets vida definition. Vi är övertygande om att utbildning och kunskapspridning skulle ge mer effekt och bättre möjligheter att förändra samhället.

Våldtäkt handlar inte om sex

Utredningen säger att *sexuella övergrepp* är ett bättre begrepp än *våldtäkt* eftersom det är lättare för förövaren att känna igen sig i. Sveriges Kvinnolobby ser en rad problem med detta argument. Först och främst bör lagen finnas, och utformas, för att skydda den som utsatts, inte förövaren. Att byta brottsrubricering till *sexuella övergrepp* skulle innebära att det som tidigare kallats våldtäkt går från att beskrivas som en våldshandling till att beskrivas som en *sexuell* handling. Den som utsatts för våldtäkt upplever dock inte brottet som sexuellt. På detta sätt skulle brottet definieras ur gärningsmannens perspektiv.

Inte heller för förövare är dock handlingen *sexuell* i de allra flesta fall. Intervjustudier med förövare, har visat att övergreppen i grunden handlar om makt och dominans – och inte om sexualitet. Det är därför märkligt att benämna handlingen som sexuellt övergrepp då det varken är en sexuell handling för förövare eller den som utsatts.

Begreppet sexuella övergrepp trivialiserar brottet

Personer som utsatts för våldtäkt upplever ofta att de inte blir tagna på allvar och att deras upplevelser bagatelliseras. Inte sällan får de höra att de inte alls har utsatts för våldtäkt, utan att de "endast" utsatts för ett *sexuellt övergrepp*. Att byta ut ordet *våldtäkt* som har stor tyngd mot ett svagare begrepp som dessutom redan används för att avdramatisera själva brottet riskerar att försvaga de utsattas ställning än mer. Förslaget innebär en risk för att den utsattas upplevelse av brottet förminsкас så att deras trauma inte överensstämmer med det ord som beskriver gärningen.

Att råda bot på de stereotypa bilderna av brottet genom att ersätta ordet *våldtäkt* med *sexuella övergrepp* är att gå förövaren till mötes, då man väljer en term som inte ses som fullt lika allvarlig. Det skulle också sända en signal om att lagstiftningen försvagas. Även om detta inte är utredningens intention är sannolikheten stor att allmänheten kommer att uppleva förändringen som att brottet blir mildare. Det är möjligt att den nya rubriceringen på sikt skulle leda till en normativ förskjutning där våldtäkt inte ses som lika allvarligt, vilket skulle vara mycket oroande för det fortsatta arbetet mot mäns våld mot kvinnor.

Fler anmälningar eller inte?

Utredningen menar att såväl förövare som brottsutsatta skulle känna sig mindre stigmatiserade av brottsrubriceringen sexuellt övergrepp och att detta skulle leda till fler anmälningar. Men internationella erfarenheter talar emot detta. I Kanada genomfördes på 80-talet liknande förändring där *rape* byttes mot *sexual assault*. En av förhoppningarna bakom förändringen var just att fler skulle anmäla, vilket inte blev fallet. (Kwong-leung Tang 1998; Makin, Kirk 2013)

Liknande erfarenhet har vi i Sverige när det gäller brottsrubriceringen *sexuellt ofredande* som med samma argumentation torde vara mindre stigmatiserande och därför leda till fler anmälningar. 2015 var antalet anmälda fall av sexuellt ofredande 8 840, samma siffra för våldtäkt var 5 918 (Brå). Sexuellt ofredande kan anses vara likt begreppet *sexuellt övergrepp*. Trots det är anmälningarna av sexuellt ofredande få.

få. Av detta kan slutsatsen dras att det som avgör om en person anmäler ett brott inte är rubriceringen. Det som däremot spelar roll är den utsattas kunskap om att det som skett är brottsligt, rädsla att inte bli bra bemött eller rädsla för förövaren. Den viktigaste orsaken till att utsatta inte

anmäler är vetskapen om att så få fall leder till fällande dom, vilket knappast förändras av att brottet får ett nytt namn.

Våldtäkt – stigmatiserande eller inte?

Ett annat argument för att ändra brottsrubriceringen är att termen *våldtäktsoffer* är stigmatiserande och riskerar att bli en identitet för den utsatta. Utredningen argumenterar för att det skulle vara bättre att uttrycka att en person har *utsatts för ett sexuellt övergrepp* för att på så sätt rikta fokus mot förövaren och inte göra gärningen till en del av den brottsutsattas identitet. Detta kan dock uppnås genom att uttrycka att personen har *utsatts för våldtäkt* och därmed undvika ordet *offer*.

Dessutom finns det många utsatta som menar att det är bra att det starka ordet våldtäkt används, då det ger en känsla av erkännande. Det kan vara en upprättelse för den som utsatts att ta ordet i sin mun. På så sätt kan ordet *våldtäkt* för många vara stärkande snarare än stigmatiserande. I en enkätundersökning genomförd av Sveriges Kvinnolobbys medlemsorganisation Tillsammans fick 283 personer som uppgett att de utsatts för någon form av ofrivillig sexuell handling frågan vilket av de två begreppen *sexuellt övergrepp* och *våldtäkt* som de tror att samhället ser som mest allvarligt. Hela 85 procent av de tillfrågade svarade att de tror att samhället ser våldtäkt som ett allvarligare begrepp. (Undersökningen genomfördes hösten 2016)

Rubriceringen *sexuellt tvång* sätter fokus på förövaren

Även när det gäller förslaget att ändra rubriceringen *sexuellt tvång* till *sexuellt kränkt* har utredningen en snäv tolkning som innebär att tvång endast är *fysiskt tvång*. Begreppet *sexuellt tvång* sätter till skillnad från det föreslagna *sexuellt kränkt* även fokus på förövaren, till exempel han *tvångar* istället för hon blir *kränkt*.

5.2 Samtyckeslagstiftningen är självklar men lång ifrån enkel

Sveriges Kvinnolobby tillstyrker utredningens förslag som innebär straffansvar ska inträda när en person genomför en handling med någon som inte deltar frivilligt. I ett samhälle som strävar efter jämställdhet mellan kvinnor och män är det självklart att sexuella handlingar som inte båda parter har samtyckt till ska vara olagliga. Vi välkomnar även utredningens förslag om att valet att delta frivilligt ska ha kommit till uttryck, det vill säga vilja att delta ska ha kommunicerats och inte viljan att inte delta. Samtidigt finns anledning att ta de utmaningar som följer av en samtyckeslagstiftning på allvar. Viktigt blir att noga följa praxis för den nya lagstiftningen så att resultatet blir i enlighet med regeringens och utredningens intention.

Fokus flyttas från förövaren till den utsatta

Sveriges Kvinnolobby vill varna för att kravet på ömsesidig frivillighet kan öka fokus på den som har utsatts. Istället för att förövaren får svara på frågor om hur han har agerat, kan rättsprocessen komma att handla mer om hur den utsatta har kommunicerat sitt samtycke eller bristen på detsamma. Utredningen menar att denna oro är överdriven och att det redan idag är mycket fokus på målsäganden (s.181).

Frivilligt deltagande förutsätter jämställdhet

En annan kritik som har lyfts i debatten och forskningen kring samtyckeslagstiftning handlar om att en sådan lagstiftning förutsätter att de inblandade parterna är fria och jämställda. I ett ojämnt samhälle där det finns förväntningar på tjejer och killar, kvinnor och män, kring sex kan personer uttrycka sitt samtycke till handlingar som de upplever som obehagliga eller hotfulla. Utredningen adresserar delvis problemet genom att lyfta ett antal omständigheter som ska innebära att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse. Om någon har samtyckt till sex som en följd av våld, hot om våld eller annan brottslig gärning ska det inte räknas som att frivillig delaktighet har uttryckts.

Det kan också handla om att en person har varit rädd, berusad, drogpåverkad eller i beroendeställning till förövaren (S.201).

Kan man samtycka till allt?

Samtyckeslagstiftning väcker också frågor om huruvida allt är tillåtet så länge båda parter har uttryckt sin frivilliga delaktighet. Är det till exempel lagligt att utsätta en annan person för allvarligt våld som en del av en sexuell handling om personen i fråga har samtyckt? Denna frågeställning har varit aktuell i flera tidigare rättsfall.

5.6 Sexuella handlingar över internet ska omfattas av samma lagstiftning

Sveriges Kvinnolobby tillstyrker förslaget om att tillägg om att övergrepp kan innebära att en person, eller ett barn, utsätter sig själv eller utsätts av någon annan än förövaren. Förändringen möjliggör att sexuella handlingar som sker via telefon, internet eller annat media bättre kan omfattas av lagstiftningen för våldtäkt och sexuellt tvång.

5.7 Stärkt skydd för sexualbrott mot barn mellan 15 och 18

Sveriges Kvinnolobby delar utredningens bedömning att det straffrättsliga skyddet för barn som är mellan 15 och 18 år bör stärkas. Vi tillstyrker förslaget om den utsattas ålder per automatik ska leda till att det begångna brottets ses som mer allvarligt.

5.9 Oaktsamhetsansvar för våldtäkt och sexuellt tvång

Utredningen föreslår att två nya brottsbeteckningar ska införas oaktsamt sexuellt övergrepp och oaktsam sexuell kränkning, eller med dagens brottsrubriceringar, oaktsam våldtäkt och oaktsamt sexuellt tvång. Sveriges Kvinnolobby tillstyrker förslaget som innebär ökad möjlighet till fällande domar även i de fall där uppsåt inte kan bevisas. Att oaktsamhet ska beaktas vid sexualbrott har länge efterfrågats av kvinnorörelsen.

Sveriges Kvinnolobby vill dock uppmana regeringen att noga bevaka att förändringen inte leder till mindre allvarliga påföljder generellt. Det får inte bli så att förövare som egentligen skulle ha dömts för våldtäkt kan komma undan med att dömas för oaktsam våldtäkt och därmed få en mildare påföljd.

Vi anser vidare att brotten inte bara ska omfatta grov, det vill säga medveten, oaktsamhet utan även oaktsamhet av normalgraden där gärningsmannen har åsidosatt sin aktsamhetsplikt. Detta skulle också vara mer konsekvent med en lagstiftning som bygger på frivilligt deltagande.

6. Bättre stöd till målsäganden under rättsprocessen

Sveriges Kvinnolobby tillstyrker utredningens förslag om att ett målsägarbiträde omedelbart ska förordnas, att kraven på målsägarbiträdet ska skärpas och att bestämmelsen om substitution ska inskränkas. Vi anser även att det utöver detta finns mycket mer att göra för att bättre stödja målsägarbiträdet. Viktig är den av regeringen utlovade åtgärden att ändra i examensbeskrivningarna så att kunskap om mäns våld mot kvinnor ingår i utbildningar för relevanta yrkesgrupper. Det bör, förutom krav på kunskap om mäns våld mot kvinnor, även krävas att målsägarbiträdet i våldtäktsfall ska ha status som advokat.

Stockholm 2017-02-01

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Clara Berglund'.

Clara Berglund, generalsekreterare Sveriges Kvinnolobby

Sveriges Kvinnolobby

Norrtullsgatan 45

113 45 Stockholm

08-33 52 47

info@sverigeskvinnolobby.se

www.sverigeskvinnolobby.se